

psihološki inkubator

LETNIK 1 ŠTEVILKA 2 MAJ 2013

ISSN 2232-6553

2,80 €

tema
USTVARJALNOST

Katja Košir

"BODITE USTVARJALNI! TAKOJ! ZA OCENO!"

Janja Vidmar

KREIRANJE PARALELNIH SVETOV DOMAČE IN TUJE BLAZNOSTI

Intervju

VIKTORIJA KOVAČIČ: WALDORFSKA PEDAGOGIKA

Marjeta Trstenjak

ODKRIVANJE USTVARJALNEGA POTENCIALA

Nina Bartol

"NORI GENIJ"

Nastja Mulej

RAZMIŠLJAJMO KONSTRUKTIVNO!

O ZAZNAVNEM, PARALELNEM IN LATERALNEM RAZMIŠLJANJU, KI JE USMERJENO NAPREJ S POMOČJO AVTORJA TEHNIK ŠEST KLOBUKOV IN LATERALNO RAZMIŠLJANJE DR. EDWARDA DE BONO.

Človeštvo je razvilo mnoga odličnih orodij za boljše argumentiranje in analiziranje. Nenehno tudi izboljšujemo informacijsko tehnologijo. Še zmeraj pa nismo dovolj razvili metod, da bi bolje razmišljali o vsakodnevnih zadevah, da bi izboljšali potek pogovorov in pospešili sestanke, da bi lahko rodili še več idej in možnosti, da bi se hitreje prilagodili negotovostim okoli nas...

Pravzaprav se potek našega tradicionalnega razmišljanja ni dosti spremenil zadnjih nekaj stoletij. Dolgo niti ni bilo

STROKOVNI TEMATSKI PRISPEVKI

Nastja skozi življenje viječe neskončna radovednost in želja po učenju. Tako je prišla do treh univerzitetnih nazivov (mag. kom., univ. dipl. soc., univ. dipl., ekon.) ter kot ekskluzivno v Sloveniji do licence za tehnike bolj učinkovitega, konstruktivnega, sodelovalnega razmišljanja (Šest klobukov) in bolj ustvarjalnega razmišljanja (Lateralno razmišljanje) po dr. Edwardu de Bonu. Predava inovacijski management, blagovne znamke, poslovno komuniciranje, ustvarjalnost ter psihologijo dela in medosebnih odnosov na delovnem mestu, o čemer lahko govoriti iz svoje bogate delovne prakse, ki je deset let potekala ob boku pokojnega Dragana Sakana (New Moment).

ga razmišljanja (Šest klobukov) in bolj ustvarjalnega razmišljanja (Lateralno razmišljanje) po dr. Edwardu de Bonu. Predava inovacijski management, blagovne znamke, poslovno komuniciranje, ustvarjalnost ter psihologijo dela in medosebnih odnosov na delovnem mestu, o čemer lahko govoriti iz svoje bogate delovne prakse, ki je deset let potekala ob boku pokojnega Dragana Sakana (New Moment).

potrebno, ker je bil svet relativno stabilen, in so ideje ter koncepti živelji dlje časa kot ljudje, toda v današnjem hitro spreminjačem se svetu vedno nove alternative nenehno potrebujemo.

S tehnikami Šest klobukov razmišljanja in Lateralno razmišljanje, kot jih je razvil dr. Edward de Bono, lahko zavestno razmišljamo bolj učinkovito, sodelovalno, ustvarjalno. V Sloveniji jih predstavlja edina licencirana trenerka pri nas, mag. Nastja Mulej.

»Če ne ustvarjaš svoje prihodnosti, jo bo nekdo ali nekaj namesto tebe.«*

Največja težava sveta niso klimatske spremembe, prenaseljenost ali pomanjkanje hrane za vse ljudi, največja težava človeštva je pravzaprav prešibko razmišljanje, meni dr. Edward de Bono, psiholog in zdravnik, ki se najraje predstavlja kar kot mislec. Je pionir na področju učenja razmišljanja kot spretnosti in svetovna avtoriteta kreativnega, konstruktivnega, k rezultatom usmerjenega razmišljanja (design thinking).

Meni namreč, da je problem ljudi, da smo zelo samozadovoljni s svojim razmišljanjem. Mislimo, da lahko spravimo človeka na Luno, naredili smo internet, na področju tehnologije se dnevno dogajajo osupljive spremembe... Toda naše razmišljanje je neustrezno! Ni slabo, samo ni dovolj dobro.

Predstavljajte si, da imate avtomobil in vsako kolo avtomobila je odlično, svojo nalogo primerno opravlja. Toda, če imate samo tri kolesa, vam avto ne bo pomagal. Enako je z našim razmišljanjem. Manjka nam eno kolo, da bi avtomobil odlično vozil. In o tem že več kot 40 let govorji dr. Edward de Bono.

Na svojem predavanju, ki ga je imel januarja 2010 na Ekonomski fakulteti, nam je razmišljanje o samozadostnosti ponazoril s šalo: »Nekoč je se človek vrgel z nebotičnika. Ko je padal mimo prvega nadstropja, je rekel, da je zaenkrat še čisto v redu.« Sklepal je popolnoma pravilno, ni pa razmišljal za naprej. In to je samoza-dovoljstvo.

»Tradicionalnost razmišljanje se ukvarja s tem, kar je. Razmišljanje o/v prihodnosti bo moralo vključevati tudi, kaj bi lahko bilo.«

Tradicionalno razmišljanje Evropejcev je rezultat razmišljanja antičnih mislecev, ki jim de Bono pravi kar grška banda treh: Sokrat, Platon in Aristotel. Od Sokrata smo podedovali argumente, dialektilo, kritično razmišljanje, od Platona potrebo po iskanju resnice, od Aristotela pa predalčkanje, kategoriziranje. Oni so izoblikovali razmišljanje v evropski kulturi ter na Bližnjem Vzhodu. Po zatonu stare Grčije in Rimskega imperija, pada Ev-

ropa v tkm. mračni srednji vek, tako zelo temen, da je bil Karl Veliki, ki je združil Evropo – nepismen. Vsa pis-menost je bila za cerkvenimi zidovi. To je bilo tisoč let, ko je Evropa doživela tri odstotno gospodarsko rast. V tisoč letih.

Ko je Evropa (spet) začela razmišljati, v času renesanse, so bile šole in univerze v cerkvenih rokah. Cerkev ne potrebuje kreativnega razmišljanja, razmišljanja, ki oblikuje novosti (design thinking), zaznavnega razmišljanja (perceptual thinking). Cerkev izhaja iz dogme in zato potrebuje le resnico, logiko in argument, da dokaže heretikom, da nimajo prav. Rezultat tega je zelo šibko razmišljanje: iskanje resnice. To je uspešno v tehniki in znanosti. Tudi politikom v parlamentarnih demokracijah ni tuje: levi-desni, vsak vidi samo svoj prav in vsak ga bo argumentiral na dolgo in široko, dolgoročni rezultati za državo in družbo pa niso tako pomembni, kot so kratkoročni rezultati za politika in njegovo stranko... Nikoli pa nismo razvili razmišljanja za ustvarjanje vrednot. Posamezniki seveda so, podjetniki, umetniki, izumitelji, naša kultura pa nikoli. V šoli ne učimo otrok o oblikovanju in ustvarjanju vrednot, ne učimo jih razmišljanja, sploh pa ne razmišljanja naprej, ne učimo jih, kako deluje svet in trgovina za vogalom, učimo jih dejstva – ki bi jih danes lahko otroci sami našli marsikje. In to je velik prepad.

»Zaznava je resnična, tudi če ni resnica.«

Področje, ki je zelo pomembno, je percepcija. Raziskava de Bonovega priatelja, prof. Perkinsa, kaže, da je 90 % napak razmišljanja posledica napak v percepciji, samo 10 % pa napak v logiki. Še huje, Goddelov teorem baje pravi, da se s pomočjo logike nikoli ne moremo povrniti na izhodišče. Ne glede na to, kako logično znate razmišljati, je odgovor odvisen od tega, kako boste zaznali. Hkrati pa je naša kultura naredila zelo malo, da bi se ukvarjala s percepcijami. Mislimo, da je razmišljanje samo logično – vsak naslednji korak mora ustrezati prejšnjemu, kar je popolnoma nesmiselno. Marsikdaj je logično samo za nazaj – tako kot odlična ideja ali duhovita šala. Ko jo slišimo, ko jo izvemo in razume-

* vsi citati so de Bonovi

mo, postane naenkrat logična. Ko pa smo sami skušali razmišljati na ta način, se z zaporednim, vertikalnim razmišljanjem nismo uspeli prebiti naprej.

De Bonovi programi, ki jih zdaj na široko uporabljajo v šolah (v 44 državah sveta), se vsi ukvarjajo z razvijanjem percepcije. Kitajska vlada poskusno razvija njegov projekt v 35 provincah. Če jim bodo všeč rezultati, bodo njegov program dali v 680.000 šol. Mimogrede, tudi v Sloveniji obstaja interes politične sfere, da se odzove na potrebe kritične mase staršev in prav tako vzpostavi predmet Konstruktivno (Kreativno? Lateralno in zaznavno?) razmišljanje vsaj kot izbirni predmet v osnovni in srednji šoli v nekaj letih.

De Bono je na predavanju povedal šaljiv primer iz Avstralije, ki dokazuje, kako zelo je pomembna percepcija za razmišljanje. 5-letnega fantka po imenu Johnny so prijatelji dražili in so mu ponujali dva kovanca. Za en avstralski dolar in za dva avstralska dolarja, ki je precej manjši. Rekli so mu, naj vzame tistega, ki ga hoče. Johnny je vedno vzel večjega, saj je večji boljši. Prijatelji so se norčevali iz njega, kako je Johnny neumen. Nekoč je to videl odrasel in potegnil Johnnyja na stran ter mu povedal, da je manjši kovanec enkrat več vreden. Johnny ga je vladljivo poslušal in odgovoril, da seveda to ve, toda: kolikokrat bi mu prijatelji ponudili kovanca na izbiro, če bi vzel manjšega? Johnny ni opazoval samo kovanca, ampak tudi prijatelje in njihovo obnašanje. Percepcija je ključna točka razmišljanja.

»Težave moraš morda rešiti tako, da ne odstraniš vzroka, ampak da najdeš pot naprej, četudi je vzrok še vedno tam.«

Ljudje, še posebej Evropejci, da ne rečem samo Slovencev, se radi in nenehno ukvarjamо z vzroki, krivci, krivdo. Toda to nenehno analiziranje, to brezkončno kritiziranje, lahko morda kakšno malenkost izboljša, a v resnici to pomeni, da bi danes samo iskali izboljšave za volovsko vprego, ne bi pa nikoli prešli na traktor. Vzrok je pomemben – če se iz njega nekaj naučimo za naprej – a še pomembnejše je iti naprej, najti rešitev iz situacije, razmišljati o prihodnosti in ne pestovati preteklosti.

In to je kreativnost. Vsi verjamemo, da je kreativnost talent, božji dar, ki ga imaš ali ne. Verjamejo, da so ust-

Razmišljanje je osnovni človeški vir, s katerim pa ne moremo biti preveč zadovoljni. Z metodo Šest klobukov razmišljanja se naučimo narediti samo eno stvar naenkrat, torej razmišljati samo na en način. Klobuk je simbol za razmišljanje in barva klobuka je simbol za smer razmišljanja.

Modri klobuk – modro kot nebo nad nami

Modri klobuk usmerja procesa razmišljanja, na začetku določi čas, fokus in tehniko, med potekom razmišlja nadzoruje, da vsi spoštujejo disciplino navedenega, na koncu pa interpretira ugotovitve, rezultate in proces povzame v zaključek.

Beli klobuk – belo kot nepopisan papir

Ko razmišljamo v skladu z belim klobukom, zbiramo gola dejstva, podatke in številke, objektivne in nevtralne informacije. Sem sodijo tudi informacije o čustvih in mnenjih drugih ljudi, ki jih moramo upoštevati.

Rdeči klobuk – rdeče kot strast

Ko razmišljamo v skladu z rdečim klobukom, imamo možnost za subjektivno izražanje občutij, čustev, intuicije in slutenj, ne da bi jih morali razlagati ali opravičevati. Izražanje čustev je pomembno, saj dejansko vplivajo na razmišljanje, delovanje in odločitev.

Rumeni klobuk – rumeno kot sonce

Pod rumenim klobukom iščemo prednosti in koristi, ki jih lahko izvlečemo iz situacij. Je konstruktiven in namenjen ustvarjanju, ukvarja se oblikovanjem novih predlogov.

Črni klobuk – črno za črnoglede

Zajema kritičen, argumentativni način mišljenja, vključuje oceno tveganja, grožnje. Pokaže, kaj ni v skladu z našimi viri, našo politiko, našo strategijo, našo etiko, našimi vrednotami...

Zeleni klobuk – zeleno kot nebrzdana narava

Zeleni klobuk je klobuk energije in kreativnosti, tudi iracionalnega prebliska, ki omogoča generiranje novih idej, konceptov, alternativ.

varjalni samo umetniki. Kaj pa inženirji, znanstveniki, finančniki, podjetniki...? Pri ustvarjalnosti gre za spremjanje zaznav, konceptov in idej. Umetniki pravzaprav niso najbolj ustvarjalni, samo največji med njimi so kaj zares spremenili, večinoma pa so samo stilisti, ki jim beseda ustvarjalnost pomeni samo umetniško izražanje.

Ljudje tudi menijo, da se ideje kar zgodijo... Lahko čakamo, da bodo prišle, vendar jih ne bo veliko. To bo potrdi vsak, ki se mu bo med tekmo, vožnjo avtomobila, sprehodom s psom, večernim prhanjem ali tik pred spancem utrnila dobra zamisel, ki bo rešila problem, o katerem je že dolgo razmišljal. Vesel bo, da je ideja, rešitev, odločitev prišla – ne da bi se zavedal, da ena ni nobena, da bi jih morali biti veliko več. Le tako bi lahko izbiral med svojimi možnosti, sam ali v timu. In ja, lahko se potrudimo in jih zavestno iščemo. Ter tako tudi najdemo. Ljudje prav tako pogosto misljijo, da je ustvarjalnost odvisna od talenta. To je zelo pogosto in tradicionalno mnenje ter najpogosteji izgovor ljudi. Dejansko so nekateri naravno bolj radovedni, drugi imajo bolj živahno domišljijo, tretji se bolj potrudijo spremnijati ustaljeno. Toda za ustvarjalnost je potrebna samo motivacija in kasneje tudi disciplina pri upoštevanju orodij lateralnega razmišljanja. Kot je zapisal Malcolm Gladwell v knjigi Prebojniki, talentiranega človeka naredijo okoliščine, okolje okoli njega, ter 10.000 ur vaje.

Potem je tu še klasično mnenje, da so ustvarjalni samo uporniki. Uporniki so ustvarjalni, ker želijo biti drugačni in izstopati. Danes, ko nam je Edward de Bono pojasnil, kako naši možgani kot informacijski sistem, ki se sam organizira, tvori vzorce in kako lahko te rutinske vzorce presekamo, so lahko vsi ustvarjalni. Gre samo za željo po novih idejah – če je uporniki nimajo, in če jo konformisti imajo, potem bodo konformisti celo bolj ustvarjalni.

In ni res, da je dovolj samo to, da smo 'osvobojeni'. Pogosto se ponavlja mnenje, da imamo zavezane roke, in da zato nismo ustvarjalni. Ljudi spodbujamo, naj se osvobodijo, naj bodo igriви in otroški, kar najpogosteje omogočajo tehnike viharjenja možganov. Toda otroci so ustvarjalni samo zato, ker še nimajo vzpostavljenih veliko ustaljenih vzorcev razmišljanja. In če ne boste

znali igrati violine, je ne boste igrali niti, če boste imeli odvezane roke. Potrebujete namreč znanje tehnike, spretnosti, tako kot morate poznati večine vožnje s kolesom, tenisa, kuhanja ali pletenja.

Orodja in tehnike omejujejo, je še ena tipična fraza, zakaj nima smisla, da bi se potrudili in razmišljali plodno in konstruktivno. Ta fraza izhaja iz prejšnje. Ljudje misljijo, da morajo biti samo igrivi, pa bodo ideje kar padale. Sistematične tehnike in metode se jim zdijo preozke. Toda v resnici orodje poveča naše sposobnosti. Tako kot ključ poveča naše zmožnosti, da odidemo iz zaklenjene sobe.

De Bono s svojimi raziskavami možganov ter posamezniki, ki so njegove tehnike že preizkusili, pa dokazujo, da je kreativnost spretnost, ki se je lahko vsi naučimo. Kreativnost kot beseda je mnogo premila. Pomeni ustvariti nekaj, česar še ni bilo. Če si umetnik in nekaj narediš, si kreator. Četudi tisto ni nič posebnega. De Bono govori o kreativnosti kot načinu za spremnjanje idej. To je spretnost, ki se je vsi lahko naučimo, brez magije ali skrivnosti. Kako?

»Učinkovitost brez vrednosti je orodje brez name-na.«

Nekdo zjutraj vstane in si reče, da lahko obleče 11 kosov oblačil. Na koliko načinov se lahko obleče? Obstaja 39.916.800 načinov. Če bi se vsako minuto svojega življenja samo oblačili, bi za to porabili 76 let. To bi bilo seveda malce nepraktično. Zakaj se to ne dogaja? Ker so naši možgani narejeni tako, da vsako vhodno informacijo organizirajo v vzorec. To je odličnost možganov. Možgani so bili narejeni za rutino.

Dr. Edward de Bono je leta 1968 napisal knjigo The Mechanism of Mind – kako nevroni v možganih dovolijo informacijam, da se organizirajo v vzorce. Prebral jo je vodilni fizik na svetu, prof. Murray Gell-Mann, Nobelov nagrjenec leta 1969 za odkritje kvarkov, ki je ugotovil, da je o kaosu in kompleksnosti govoril precej, preden so to področje odkrili matematiki. In zelo podpira njegovo delo.

Možgani torej ustvarjajo vzorce. Vsi sistemi vzorčenja so asimetrični. Kaj to pomeni? Simetrično pomeni, da imamo veliko možnost, da iz A pridemo do B. Iz tega nas-

taneta dva fenomena človeških možganov. Prvi je humor. Humor je veliko bolj bistvena značilnost človeških možganov kot razum. Vsak zbiralni sistem razmišljanja temelji na simetričnem, humor temelji na asimetričnem modelu. Kaj se zgodi pri humorju? Zapelje nas do točke B in potem do točke C. Ko pogledamo nazaj, je povsem smiselno.

De Bono rad da naslednji primer v ponazoritev tovrstne asimetričnosti: Starejši gospod umre in gre v pekel. Ko se sprehaja okoli, vidi prijatelje, tudi starejšega gospoda, ki mu v naroču sedi prelepa mlada svetlolaska. Vpraša ga: »Si prepričan, da je to pekel. Videti je, da se sijajno zabavaš?« »Seveda,« odgovori kolega, »jaz sem kazen za njo.« Absolutno logično za nazaj.

Enako se zgodi pri kreativnosti. Gremo po običajni poti in nekako se premaknemo lateralno (= od strani). Ko pogledamo nazaj, postane logično. Vsa vrednost pri kreativnem razmišljanju, pri novih idejah, je vedno logična za nazaj, drugače nimajo vrednosti. Imeti idejo, ki je samo drugačna, zato da je drugačna, nima vrednosti. Morda je vredna kot slika, a ne kot ideja. Vendar, to je norotivnost (crazytivity), ne kreativnost (creativity).

Ljudje so stoletja dolgo sklepali: če je logično za nazaj, potem je logično tudi za naprej. Potrebujemo torej logiko. Odgovor je: 'ne, sploh ne'. Morda za naprej sploh ne vidimo, pa je popolnoma logično za nazaj. Ker tega ne razumemo, ne razumemo niti kreativnosti. Ni nobene magije, nobene skrivnosti. Je samo obnašanje sistemov vzorčenja, asimetričnih modelov za nazaj.

Problem je razlika med tistim, kar imamo, in tistim, kar želimo

Razmišljanje je namreč spremnost, ki jo lahko razvijemo. Za razliko od običajnega prepričanja sploh ni povezana z inteligenco. Odnos med inteligenco in razmišljanjem je podoben odnosu med avtomobilom in voznikom. Konjska moč vozila je njegov potencial, kot je inteligencijski potencial človeškegauma. Toda kako se bo avto obnesel med vožnjo, ni odvisno samo od vozila, ampak predvsem od voznika. Razmišljanje je naša veščina, ki uporablja potencial naše inteligence.

Bolje, kot boste znali razmišljati, lažje boste premagovali težave. Problemi so povsod okoli nas. In nimamo ve-

liko izbire, kot da se potrudimo in jih rešimo. Problem morda ni predstavljen formalno, morda ne potrebuje papirja in svinčnika, da ga rešimo. Problem je preprosto razlika med tistim, kar imamo, in tistim, kar želimo. Morda gre za izogibanje nečemu, pridobivanje nečesa, odstranjevanje nečesa, spoznavanje, kaj je tisto, kar želimo...

Obstajajo tri vrste problemov:

- Prva vrsta problemov za svojo rešitev zahteva več informacij ali boljše tehnike za upravljanje informacij.
- Druga vrsta problemov ne zahteva nobenih novih informacij, pač pa spremembo že razpoložljivih informacij: notranja prerazporeditev vzorcev v možganih.
- Tretja vrsta problemov je problem, ko ni problema. Skladnost trenutne ureditve nas blokira, da se ne moremo premakniti k boljši ureditvi. Ne obstaja neka točka, na katero bi lahko osredotočili svoje napore, da bi dosegli boljšo razporeditev, ker se namreč sploh ne zavedamo, da boljša ureditev obstaja. Problem je prepoznati, da imamo problem – prepoznati, da lahko stvari izboljšamo in to ugotovitev lahko poimenujemo problem.

Prvo vrsta problemov lahko rešimo z vertikalnim, logičnim razmišljanjem. Druga in tretja za svojo rešitev zahtevata lateralno razmišljanje. Lateralno razmišljanje pomeni razmišljanje od strani, torej izven ustaljene poti. Če boste znali izskočiti iz rutinskega razmišljanja v paralelno in lateralno, kadar bo to potrebno, boste zmagovalci. Še posebej v prihajajočih časih, kjer bodo zmagovali samo najbolj inovativni in podjetni... Ter disciplinirani.